

РОЗДІЛ ІV. ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

УДК 349.42

DOI <https://doi.org/10.26661/2616-9444-2020-3-08>

Логістичні правовідносини у сфері агробізнесу

Корнієнко Г. С.

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
вул. Пушкінська, 77, Харків, Україна
gannakor@ukr.net*

Ключові слова:

агробізнес, логістика, правовідносини, логістичний провайдер, сільськогосподарська продукція, об'єкт.

У статті досліджено особливості правового регулювання правовідносин, що виникають у сфері агробізнесу щодо логістики. Метою статті є визначення логістичних правовідносин у сфері агробізнесу. Вказано, що на рівні юридичної науки все ще залишається не розробленим концептуальний підхід до логістичних відносин, які мають певні відмінності залежно від застосування. Обґрунтовано, що розглядувані правовідносини поділяються на дві групи: 1) внутрішні організаційні логістичні правовідносини; 2) зовнішні майнові логістичні правовідносини. Встановлено, що особливості таких правовідносин мають прояв у суб'єктному складі, об'єкті, змісті. Так, суб'єктний склад логістичних правовідносин у сфері агробізнесу характеризується певними особливостями, які зумовлені можливістю сільськогосподарського товаровиробника самостійно здійснювати логістичну діяльність або шляхом звернення до спеціалізованого суб'єкта. Можливість самостійно здійснювати логістичну діяльність зумовлена спеціальною правосуб'єктністю суб'єктів агробізнесу. Ця діяльність не потребує ліцензування, сертифікації, а тому кожен суб'єкт агробізнесу має право самостійно формувати логістичний ланцюг у власній діяльності. Спеціальним суб'єктом логістичних правовідносин у сфері агробізнесу є аграрний логістичний провайдер, який, будучи суб'єктом господарювання, надає послуги у сфері аграрної логістики. Об'єктом логістичних правовідносин виступає діяльність щодо планування та управління процесом вирощування сільськогосподарської продукції та її доведення до споживача. Зміст логістичних правовідносин залежить від виду логістичних правовідносин у сфері агробізнесу. Так, зміст внутрішніх (організаційних за характером) логістичних правовідносин формується на підставі імперативного методу правового регулювання, що передбачає підпорядкування уповноваженому суб'єкту управління. Зміст зовнішніх (майнових) правовідносин формується з урахуванням диспозитивного методу правового регулювання. При цьому передбачається рівність сторін правовідносин, взаємність їхніх суб'єктивних прав та юридичних обов'язків.

Logistic legal relations in the field of agribusiness

Korniyenko G. S.

Yaroslav Mudryi National Law University,

Pushkinska str., 77, Kharkiv, Ukraine

gannakor@ukr.net

Key words:

agrobusiness, logistics, legal relations, logistics provider, agricultural production, object.

The article examines the features of legal relations regulation that can arise in agrobusiness in terms of logistics. The purpose of the article is to determine the logistic legal relations in the field of agrobusiness. It is specified that at the level of legal science any conceptual approach to logistics relations which have some differences in dependence to their application has not been worked out yet. It is proved that the considered legal relations are divided into two groups: 1) the internal organizational logistic legal relations; 2) the external property logistic relations. The established peculiarities of such legal relations are manifested in the parties, in the object and in the content. Thus, the logistic legal relations of the parties in agrobusiness are characterized by the certain features that are due to the ability of an agricultural commodity producer to carry out logistics activities or by applying to a special-purpose entity. The ability to carry out logistics activities independently is driven by the special legal personality of agrobusiness entities. This activity does not require any licensing, certification, and therefore every agrobusiness entity has the aidless right to form a logistics chain in its own activities. A special entity of logistic legal relations in agrobusiness is an agricultural logistics provider that, as a business entity, provides services in the field of agricultural logistics. The activity of planning and managing the process of growing agricultural products and bringing them to the consumer appears for the object of logistic legal relations. The content of logistic legal relations depends on the type of logistic relations in the agrobusiness field. Therefore, the content of internal (organizational by nature) logistic legal relations is formed on the basis of the imperative method of legal regulation and this involves the subordination to the authorized management entity. The content of external (property) legal relations is formed taking into account the dispositive method of legal regulation. This assumes the equality of the parties in these relations, the mutuality of their subjective rights and legal obligations.

Стабільність розвитку національного агробізнесу значною мірою залежить від правильного планування діяльності, своєчасного визначення місць збереження продукції, встановлення шляхів транспортно-перевезення. Все це можливо завдяки введенню сільськогосподарським товаровиробником логістики в структуру господарської діяльності. Одразу зауважимо, що в Україні на законодавчому рівні питання логістики врегульовані лише в рамках військового законодавства. На жаль, такий важливий елемент діяльності будь-якого серйозного підприємства, а особливо сільськогосподарського, знаходиться поза увагою законодавства. Попри це, завдяки все більш чіткому усвідомленню реального позитивного значення логістики (надає можливість підвищу-

вати прибутковість бізнесу, враховувати соціальні, екологічні чинники сільськогосподарського виробництва тощо) на рівні суб'єктів агробізнесу цей вид організації транспортування продукції набуває неабиякого поширення. Актуалізація цього процесу активізувала увагу науковців до проблемних питань, пов'язаних із логістикою в аграрній сфері, яка останнім часом стала предметом наукових досліджень економістів та правників. Так, О.В. Корнієцький справедливо вказує, що логістика в агропромисловому комплексі – це новий прикладний напрям логістики (агрологістика), пов'язаний із застосуванням її положень і методів у сфері аграрного виробництва [1]. На думку О.В. Шматок, логістика визначається і як інструмент, і як наука про управління, і як процес

управління [2, с. 224]. О.І. Попов підкреслює, що провідні агрохолдинги приділяють значну увагу логістиці як одному з найважливіших інструментів підвищення ефективності господарської діяльності, що допомагає їм посідати лідируючі позиції в агробізнесі [3, с. 267].

Аналізуючи різні публікації щодо логістики в сфері агробізнесу, необхідно зауважити, що питома вага цих робіт зроблена науковцями-економістами, тоді як серед правників спостерігається певна індіферентність. Як наслідок, на рівні юридичної науки все ще залишається не розробленим концептуальний підхід до логістичних відносин, які мають певні особливості залежно від сфери реалізації. Подібна ситуація не сприяє ефективному функціонуванню агробізнесу як стратегічно важливої ділянки суспільного виробництва та потребує якомога пильнішої уваги правників-науковців для якнайскорішого її поліпшення. Усе це доводить беззаперечну актуальність дослідження логістичних правовідносин в агробізнесі.

Метою статті є визначення логістичних правовідносин у сфері агробізнесу. Досягнення цієї мети можливе шляхом встановлення видів логістичних правовідносин у сфері агробізнесу, їх структурних елементів.

Проблемність дослідження логістики у сфері агробізнесу полягає у відсутності єдиного підходу до поняття «логістика». В економічному словнику термін «логістика» тлумачиться як: 1) раціональні матеріалопотоки; логістика вирішує проблеми управління матеріалопотоками, розглядає їхні економічні, правові та інформаційні аспекти, а також технічне забезпечення на всіх етапах товароруку; 2) система єдиного управління потоками інформації і процесами обробки, руху і складування товарів із метою постачання в необхідній кількості і комплектно в потрібний час і місце (де на них є потреба) з мінімальними витратами і з застосуванням оптимальних методів постачання [4, с. 169].

На рівні аграрного законодавства термін «логістика» взагалі не закріплений. Зазначимо, що поняття логістики визначено у військовому законодавстві. Так, у Меморандумі про взаєморозуміння між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Королівства Данія про співпрацю у сфері авіаційних перевезень від 26.11.2012 р. вказується, що логістика «означає метод планування і здійснення переміщення та забезпечення сил. У найбільш загальному розумінні – це аспекти військових операцій, що пов'язані з: (1) проектуванням та створенням, закупівлею, зберіганням, транспортуванням, розподіленням, технічним обслуговуванням, евакуацією та розміщенням військової техніки; (2) пере-

везенням особового складу; (3) закупівлею або спорудженням, експлуатацією, використанням та розміщенням обладнання; (4) придбанням або наданням послуг; (5) наданням медичних та оздоровчих послуг» [5]. Отже, можливо виокремити таке загальне тлумачення логістики як методу здійснення діяльності щодо планування та переміщення певних ресурсів. При цьому логістика охоплює такі функціональні операції, як планування, закупівля, зберігання, транспортування, внутрішнє розподілення ресурсів, технічне обслуговування обладнання, надання послуг.

У наукових джерелах логістика розглядається з різних позицій. Одні дослідники визначають логістику в агробізнесі як широкую категорію, що охоплює всі процеси, забезпечуючи планування, регулювання, управління і контроль [1], та полягає у процесах планування, реалізації, контролю витрат, переміщення і зберігання матеріалів та готової продукції, а також пов'язаної з ними інформації про постачання товарів від місця виробництва до споживача [2, с. 26]. На думку інших, логістика являє собою конкретно визначену діяльність, зокрема, це процес управління складуванням і переміщенням сировини, матеріалів, комплектуючих виробів і готової продукції від постачальника до споживачів [6, с. 37], або це господарська діяльність, що охоплює процес управління рухом та зберіганням сировини, матеріалів, напівфабрикатів і готової продукції в господарському обороті від первинного джерела сировини до кінцевого споживача, а також пов'язаної з цими операціями інформацією [7, с. 106]. Таким чином, можна констатувати відсутність єдиного наукового підходу до визначення логістики, її ланцюгів у сфері сільськогосподарського виробництва.

Аналізуючи наведені підходи, зазначимо, що логістика у сфері агробізнесу може трактуватися у широкому та вузькому розумінні. Логістика у вузькому розумінні – це метод планування та управління процесом доведення сільськогосподарської продукції до споживача. Логістика у широкому розумінні охоплює: управління та здійснення господарської діяльності у сфері закупівлі сировини, матеріалів; безпосередньо процес вирощування, переробки сільськогосподарської продукції; зберігання продукції; транспортування; реалізацію сільськогосподарської продукції споживачеві. Звернемо увагу, що з погляду права логістика – це господарська діяльність, яка реалізується у внутрішніх та зовнішніх правовідносинах сільськогосподарського виробника.

Логістика в агробізнесі має власну класифікацію. Так, за предметом господарської діяльності виокремлюють: зернову логістику як процес планування, організації, контролю та управління

господарськими операціями, пов'язаними з доведенням зерна від виробника до споживача та їх матеріально-технічним забезпеченням [8]; овочеву логістику; логістику тваринництва. За видами діяльності логістика може поділятися на виробничу (передбачає забезпечення виробничої діяльності необхідними ресурсами, а саме: насінням, добривами, засобами захисту, паливо-мастильними матеріалами тощо) та збутову (визначає порядок доведення вирощеної продукції до вимог державних стандартів, коротко- або довготермінового зберігання та транспортування продукції [9]. Окремо визначають транспортну логістику експорту та імпорту сільськогосподарської продукції. За характером зон управління виокремлюють зовнішню та внутрішню логістику. Отже, аграрна логістика може класифікуватися за: а) предметом діяльності – на зернову, овочеву, тваринництва, органічну, молочної продукції тощо; б) видами діяльності – на виробничу, збутову, транспортну; в) за зонами управління підприємством – на внутрішню та зовнішню.

Аграрна логістика реалізується у відповідних правовідносинах, що виникають, загальну структуру яких складають такі елементи, як суб'єкт, об'єкт та зміст правовідносин. З погляду суто виробничого процесу такі правовідносини є допоміжними, оскільки виникають до або після завершення циклу сільськогосподарського виробництва. Підкреслимо, що ці відносини щодо агробізнесу загалом повинні розглядатися в єдності. Так, планування засівання поля відповідною сільськогосподарською культурою може бути елементом логістичного ланцюга підприємства.

Суб'єктний склад аграрних логістичних правовідносин має певні особливості, адже компанії можуть як розвивати власні логістичні підрозділи, так і залучати транспортно-логістичні організації для вирішення питань поставок, складування та постачання [10, с. 14]. Нагадаємо, що вже з 2000 року стали з'являтися національні логістичні компанії, які відповідали світовому рівню розвитку у своїй галузі. Наприклад, логістична компанія УВК, заснована 2001 року, стала першим в Україні 3PL-оператором. Своєю чергою на ринок України виходять європейські логістичні компанії, що дає початок періоду формування професійного ринку логістичних послуг [2, с. 225]. З наведеного випливає, що суб'єкти логістики можуть бути як резидентами, так і нерезидентами України. Ці суб'єкти можуть поділятися на професійні логістичні компанії та звичайні сільськогосподарські підприємства, які формують внутрішню власну логістичну систему підприємства.

Спроможність самостійно здійснювати логістичну діяльність зумовлена спеціальною правово-суб'єктністю суб'єктів агробізнесу. Ця діяльність

не потребує ліцензування, сертифікації, а тому кожен суб'єкт агробізнесу має право самостійно формувати логістичний ланцюг власного виробництва. Логістична діяльність у внутрішніх правовідносинах агробізнесу потребує задля злагодженої взаємодії інтеграції структурних елементів підприємства. Зазначимо, що інтеграція передбачає центральне управління як процесами логістики, так і виробництва. Крім того, для здійснення самостійної логістики суб'єкт агробізнесу повинен мати відповідний автопарк сільськогосподарських машин, спеціальні складські приміщення, кваліфікований персонал, систему контролю тощо.

Зовнішні логістичні правовідносини виникають між сільськогосподарським виробниками та логістичними провайдерами. Звернення до спеціалізованого суб'єкта – логістичного провайдера, зумовлено тим, що сільськогосподарське підприємство може знизити витрати на матеріально-технічне забезпечення, оскільки логістичний провайдер володіє складськими приміщеннями (зокрема, спеціалізованими елеваторами, холодильниками тощо); має власний автопарк, призначений для перевезення сільськогосподарської продукції); може надати розроблену систему маршрутів; має систему навігації; володіє платформою «електронного складу» (WMS); може здійснювати внутрішні та міжнародні перевезення сільськогосподарської продукції.

Об'єкт логістичних правовідносин у сфері агробізнесу є недостатньо вивчений наукою аграрного права. Його досліджували переважно вчені-економісти. Так, Є.В. Скаліна вказує, що основним об'єктом управління логістики є наскрізний матеріальний потік, що проходить по логістичному ланцюгу, починаючи від первинного джерела сировини, через всі проміжні процеси і до надходження до кінцевого споживача [7, с. 106]. Під час визначення об'єкта правовідносин завжди враховується те, на що спрямовується інтерес, який являє собою певне благо для суб'єкта відповідних правовідносин, та дії останнього. Враховуючи це, вважаємо, що об'єктом логістичних правовідносин є діяльність щодо планування та управління процесом вирощування та доведення сільськогосподарської продукції до споживача. Отже, цей об'єкт за своєю правовою природою співвідноситься з об'єктом-дією.

Зміст логістичних правовідносин у сфері агробізнесу складають суб'єктивні права та юридичні обов'язки сторін. Він може поділятися залежно від обраного типу логістичних правовідносин. Якщо суб'єкт агробізнесу здійснює логістичну діяльність самостійно, то правовідносини логістики будуть виникати у внутрішній структурі відповідного сільськогосподарського

товаровиробника. У такому разі виникають внутрішні організаційні логістичні правовідносини. Для них властивий імперативний метод регулювання, що передбачає підпорядкування центральному органу управління відповідного підприємства. Внаслідок цього виникають вертикально-інтегровані зв'язки між суб'єктами, які характеризуються наявністю моделювання логістичної діяльності, її здійснення та контролю. Суб'єкт логістики, зокрема структурний підрозділ з логістики, знаходиться під порядкуванням органу управління підприємством. При цьому сільськогосподарський товаровиробник може формувати окремі структурні підрозділи логістики на підприємстві або розподіляти функціональні обов'язки у сфері логістики між різними підрозділами чи окремими працівниками.

Узагальнюючи наведене, можемо зробити певні висновки. Логістичні правовідносини у сфері агробізнесу поділяються на дві групи: 1) внутрішні організаційні логістичні правовідносини; 2) зовнішні майнові логістичні правовідносини. Суб'єктний склад логістичних правовідносин у сфері агробізнесу характери-

зується певними особливостями, які зумовлені можливістю сільськогосподарського товаровиробника здійснювати логістичну діяльність самостійно або шляхом звернення до спеціалізованого суб'єкта. Спеціальним суб'єктом логістичних правовідносин у сфері агробізнесу є аграрний логістичний провайдер, який, будучи суб'єктом господарювання, надає послуги у сфері аграрної логістики. Об'єктом логістичних правовідносин виступає діяльність щодо планування та управління процесом вирощування сільськогосподарської продукції та її доведення до споживача. Зміст логістичних правовідносин залежить від виду таких правовідносин у сфері агробізнесу. Так, зміст внутрішніх організаційних логістичних правовідносин формується на підставі імперативного методу правового регулювання, що передбачає підпорядкування уповноваженому суб'єкту управління. Зміст зовнішніх майнових правовідносин формується з урахуванням диспозитивного методу правового регулювання, що передбачає рівність сторін правовідносин, взаємність їхніх суб'єктивних прав та юридичних обов'язків.

Література

1. Корнієцький О.В. Значення логістики для агропромислового комплексу *Ефективна економіка*. 2015. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4240>.
2. Шматок О.В. Аграрна логістика в Україні. *Географія та туризм*. 2012. Вип. 18. С. 221–233.
3. Попов О.І. Механізм й інструменти підвищення логістичної діяльності агрохолдінгів. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2013. Вип. 33. С. 262–268.
4. Економічний словник / Й.С. Завадський, Т.В. Осовська, О.О. Юшкевич. Київ : Кондор. 2006. 356 с.
5. Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством оборони України та Міністерством оборони Королівства Данія про співпрацю у сфері авіаційних перевезень від 26.11.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/208_026#Text.
6. Косарева Т.В. Аграрна логістика: сутність та багатоаспектність. *Економіка АПК*. 2008. № 10. С. 37–43.
7. Сакалина Е.В. Структура логистической компоненты ERP-системы агрохолдинга. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2014. № 1. С. 106–108.
8. Маслак О., Куценко І. Необхідність розвитку зернової логістики в Україні. URL: <https://propozitsiya.com/ua/neobhidnist-rozvitku-zernovoyi-logistiki-v-ukrayini>.
9. Маслак О. Аграрна логістика: реалії сьогодення. URL: <https://propozitsiya.com/ua/agrarna-logistika-realiyi-sogodennya>.
10. Корнієцький О.В. Поняття та сутність логістики. *Агросвіт*. 2015. № 14. С. 13–16.

References

1. Kornitsky, O. (2015). Znachennya lohistyky dlya ahropromyslovoho kompleksu Efektyvna ekonomika. [Importance of logistics for the agro-industrial complex]. Efficient economy. № 8. available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4240>. [in Ukrainian].
2. Shmatok, O.V. (2012). Ahrarna lohistyky v Ukrayini. [Agricultural logistics in Ukraine]. *Heohrafiya ta turyzm*. Vip. 18. H. 221-233. [in Ukrainian].
3. Popov, O.I. (2013). Mekhanizm y instrumenty pidvyshchennya lohistychnoyi diyal'nosti ahrokhodyniv. [Mechanism and tools for increasing the logistics activities of agricultural holdings]. *Vchenizapysky Universytetu "KROK"*. Vip. 33. H. 262–268. [in Ukrainian].
4. Zavads'kyu, Y.S., Osovs'ka, T.V., Yushkevych, O.O. (2006). [Economic Dictionary], Condor, Kyiv, P. 356. [in Ukrainian].
5. "Memorandum of Understanding between the Ministry of Defense of Ukraine and the Ministry of Defense of the Kingdom of Denmark on cooperation in the field of air transportation": Resolution of the Verkhovna

- Rada of Ukraine of November 26, 2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/208_026#Text [in Ukrainian].
6. Kosareva, T.V. (2008). Ahrarna lohistyka: sutnist' ta bahatoaspektnist' [Agricultural logistics: essence and multifacetedness]. *Economics of agro-industrial complex*. № 10. P. 37–43 [in Ukrainian].
  7. Sakalina, E.V. (2014). Struktura lohystycheskoy komponenty ERP-systemy ahrokhodynha. [The structure of the logistics component of the ERP system of the agricultural holding]. *Bulletin of the Poltava State Agrarian Academy*. № 1. P. 106–108. [in Ukrainian].
  8. Maslak, O., Kutsenko, I. (2015). Neobkhdnist' rozvytku zernovoyi lohistyky v Ukrayini. [The need for the development of grain logistics in Ukraine]. Available at: <https://propozitsiya.com/ua/neobkhdnist-rozvytku-zernovoyi-logistiki-v-ukrayini>. [in Ukrainian].
  9. Maslak, O. (2015). Ahrarna lohistyka: realiyi s'ohodennya [Agricultural logistics: the realities of today]. available at: <https://propozitsiya.com/ua/ahrarna-logistika-realiyi-sogodennya>. [in Ukrainian].
  10. Kornitsky, O.V. (2015). Ponyattya ta sutnist' lohistyky. [The concept and essence of logistics]. *Ahrosvit*. № 14. P. 13–16. [in Ukrainian].